

Az alkotás bilincsei

Vázlat: anya két gyermekével. Stilizált virágok, halvány színek. Középpont egy szárnyaszegett madáralak.

Kivárni nem lehet, míg egy-egy zománckép megszületik. Minden szín és forma új és új tűzben ég a lemezre. Maga a művelet olyan varázslatos, hogy — mint minden alkotó ember munkájának bámulása közben — meditációba hajt: tudnám-e ilyen véghetetlen türelemmel, az anyag titkaiba hatolva, tűzben formálva a művész portréját megalakítani?

Akartam vagy nem: úgy sikerült, hogy több beszélgetésben formáltuk Stefániai Edit portréját. Folyton új színekkel gazdagodott „festéktáram”, de lehet-e a szavakat 850 fokon hevíteni, mint a zománct, lefoltatni rólu a hétköznapi, hogy ami az izzás után kikristályosodik belőlük, az csak igaz és igazán szép legyen?

A képzőművész viaskodik a kővel, a festékkel, a tűzben olvasztott-égetett kristályokkal. És tiszteli az anyagot és társává avatja, amely öntörvényei szerint ellenáll, küzd — és végül engedelmeskedik.

Többet beszélgettünk Stefániai Edittel a családról, a gyerekekről, sorsáról, mint az alkotás folyamatáról.

„Ha szavakkal tudnám kifejezni, amit az embereknek mondani szeretnék a világról, írnék. Munkáim beszélnek helyettem. Mit mondhatnék többet, őszintébbet az életemről, mint amit munkámban adtam? Hozzátennivaló talán csak annyi, mi váltotta ki belőlem a kifejezés kényszerét, azt a törekvést, hogy valaki a külvilág minden benyomását magában egyesítse, és ebből a szintézisből valami újat, de önmagával azonosat, saját testéből valót — szinte mint gyermekét — hozza létre a maga világát saját képére és hasonlatosságára? Az indíték ehhez nem több és nem kevesebb, mint az életnek és minden megnyilvánulásának szeretete, a természet rendjének csodálata, a munka gyönyörűsége.”

Ki hogy tudja ezt kifejezni művészetében? Stefániai Edit kristályokban és félemezeken felületen olvasztja valósággá álmait. Miniatűr képek harmonikusak, gyönyörködtek, derűt árasztók. „Talán nem megoldás, mind-össze lehetőség a teljességből, egy szerény részfeladat vállalása a rendelkezésre álló körülmények felméréseivel, a jelenlegi erők határai között.”

Ha írna és nem tűzzománcképekben fejezné ki magát, ha-

nem regényben, novellában — akkor sem mutatná meg a félig-kész művet. S ha egy-két év után újra olvasná, úgy érezné, más-képp kellett volna. Mindig önmagát akarja felülmúlni, s a maihoz méri tegnapi enjét.

Körülmények felmérése és a jelenlegi erő — minden alkotás bilincse.

Adós vagyok az adatokkal: Stefániai Edit 1962-ben végezte az iparművészeti főiskola szobrász-szakát, Borsos Miklós, majd Illés Gyula növendéke volt. Ezer szál fűzi Szegedhez: itt kezdett dolgozni, az építőipari vállalat díszítő szobrászaként, keze alól került ki többek között a kedves, játékos újszegedi ivókút. Tanított a tanárképző főiskolán és a Tömörkény gimnáziumban. Sok művészbarátja van a városban, festők, építészek, és Szeged is tartja kapcsolatát a művésszel: a most épülő CSOMITERV-székházba kértek tőle tűzzománck munkát. A Derkovits-teremben 1973. áprilisában nyílt kiállításán a tévé galériája nézői a képernyőn is gyönyörködhetek munkáiban, őt magát is megismerheték. Zománcképeivel 1966 óta szerepel hazai és külföldi kiállításokon, egyéni kiállítás Kecskeméten és 1968-ban Budapesten volt, majd 1969-ben Salgótarjánban, az I. Országos Zománcképművészeti Kiállításon és 1970-ben, a Fiatal Művészek Stúdiója pályázatán nyert díjat. A II. salgótarjáni biennálé is szép eredményt hozott, ezúttal már a Kiss Éva ötvösművésszel készített, zománcképekkel ékes modern ékszerek hoztak kettejük számára sikert. A szép kollekcióból az idén múzeumok számára is vásároltak. A szegediek a nyári tárlatokon találkozhattak munkáival.

Szobrászból lett a festői tűzzománck egyik legismertebb magyar mestere. Festett is, és egy fél év, amelyet 1966-ban a kecskeméti művésztelepen töltött, módosította pályáját: a zománccipari művektől kapott lehetőséget, hogy kipróbálja tehetségét, megkeresse a technikai megoldásokat.

A tűzzománck művészete 15 százados, a fáraók Egyiptomban született, majd Asszíriában és Bizáncban virágzott. Bizáncból származik Géza fejedelmünk királyi koronája is, amelyet I. István Rómából származó koronájával összedolgoztak.

Az ősi módszer — amely szerint a felhevített zománccport gondosan elválasztott fémrekeszekbe öntötték — 1500 körül virágzott, míg a franciaországi Lirhogesben feltalálták a fémhez jól kötődő, festhető zománct, amelynek műhelytitkát sikerrel őrizték csaknem kétszáz évig.

A milliméternyi vastag acéllemez 600 fokra hevítik, majd savas és lúgos fürdőben kezelik. Ezután égetik rá az alapzománct. A zománck 800–850 Celsius-fokon olvad, valóban szépre, szó szerint tüzesre, az egyes színek felrakása után újra és újra ismétlődik az égetés.

*

— Már a főiskolán ízgatott a tűzzománck. Valahogy az ember, ha alkotni akar, kutatja kifejezési formáját. Én magam például nagyon szeretem a grafikát — a tűzzománckolást is részlemezeken kezdtem, egyrészt, mert nem kell alapzománckolni, másrészt a réz oxidjaival sajátos grafikai hatásokat lehet elérni.

A zománckép — már bonyodalmas megszületése miatt is — igen drága. Megcsodáljuk a képcarnokban, de nehezen tudnánk megfizetni.

— Most újat kezdtem. Nem tudom magam, legalábbis most úgy érzem, ugyanúgy kifejezni. Feszít, hogy valami hasznosat szeretnék alkotni, amit mindenki megszerezhet, ami nem a keveseké: a szép nőket még szebbé varázsoló modern ékszerek ízgatnak. Nagy álmom egy északi tanulmányút — Svédország és Finnország. Ez azért is fontos lenne számomra, mert Finnországban már jártam, művészbarátaim élnek ott, finomkerámiaik az egész világ csodálatát kiválták. Nos, hogy ne is részletezzem: sokat várok ettől a tanulmányúttól, amely nyáron talán sikerül.

Használni, örömet okozni, bárátaival és művésztársaival együtt örülni — ez ad neki erőt most, amikor élete csupa sötét színnel festhető szakaszába érkezett. Egyedül maradt, kicsi gyermekel még alig-alig sejtik a tragikus valót: édesanyjuknak egyedül kell az ő jövőjüket is formálni. „A küzdelemben megmérjük az erő. Míg dolgozom, erős vagyok.” Élete embert próbáló szakaszában saját világát kell újra formálnia, gyermekeiét építeni-alakítani — egész embert kívánó feladat. Művészi álmait megvalósítani, s örömet szerző programját véghezvinni — úgy színtén. S a kettő összefügg, ezzel teljes az élete, amely nem könnyű, állandó versenyfutás az idővel: kitől raboljon magának órákat, az alkotástól, vagy gyermekeitől? Művésztársai, barátai vannak, akik úgy örülnek sikerének, ahogy ő erőt tud meríteni mások örömeiből is.

Vázlat: anya két gyermekével, stilizált virágok tört arany alapozással, halvány színekkel. Középpont szárnyaszegett szimbolikus madáralak.

Minden szint külön-külön kell mélytűzővé, ragyogóvá égetni. Magas hőfokon.

SZÓKE MÁRIA

Se levél, se kopogtatás

Van, aki öreg korára azért marad egyedül, mert ifjabb éveiben eltékozolta életét, önzően csak önmagát szerette. Mások pedig azért maradnak egy szál magukban öregségükre, mert minden áldozatukkal és jóságukkal sem kellenek a gyerekeiknek, akik kirepültek a szülők teremtettesekéből. Boros Lajos, a szegedi petőfitelepi szociális otthon 70 éves felüli lakója nem tartozik egyedüllétében az előbbi életrészek közé, de korosztályában nem is kivétel. Az ő egyedülmaradása nem ma kezdődött, csak mára tetőződött be. Gyerek volt, amikor az első világháború éveiben őt küldték el otthonról sorba állni boltok, hatósági üzletek elé kenyérért, húsért, krumpliórt, mikor mit osztottak.

— Nagy telek jártak akkoriban — emlékszik most vissza —, fűt, csikorgott. A sorba állók között megfagytam én is. A háború elmúlt, a lábam megmaradt, de nézve csak a jobbat — kel föl a székről, és tess néhány lépést biccegetve, görbe nyelű botra támaszkodva, amely hűségeen kitartott mellette.

Zavarában rágyújt. Munkás cigarettát szív. Nézem a kezét, arcjátékát, s látom, érzem, amíg a füstöt kifújja és lepöccinti a cigarettá hamuját, visszanéz, kutat emlékezetében.

— Ilyen lábbal lettem én szabó, látja-e, mert nagyon az akartam lenni, semmi más, semmi több. Műhezzá nadrágszabó voltam negyven évig, az ám, espedig jó munkás!

Gyerekes hévvel, szinte izgalommal újságolja emlékeit, s én, a számára idegen csak azt érzékelem, hogy nap mint nap hajtotta-tekerte rossz lábával a varrógépet, szabott, varrt, fölé hajolt a szövetség és belegörnyedt a munkába, ha volt. Az inséges világot is felemlegeti, amikor a munkanélküliség őrzi, hajtotta egyik mestertől, vállalkozótól a másiktól, mert kinek kellett akkor ruha, amikor betevő falatra sem telt a nyomorú népnek.

A boldogság kék madara nemigen ült meg Boros Lajos mellett, avagy ő kerülte ki ennek a mesebeli madárnak az útját?

— Tudom mire gondol most — találja ki gondolatomat. — Hát igen. Későn nősültem, nem elég korán ahhoz, hogy most mellettem lennének a gyerekeim meg az unokák. Tudja-e, hogy mi a félelem a létbizonytalanságtól? — szegedi nekem kérdés, és feleletet sem várva folytatja: — Nem tudja, de szívből kívánom, hogy ne is tudja meg soha. Én átéltem. Ott voltak a barátaim, szintén mesteremberek, seprűkötők, molnárok, asztalosok, szobafestők, akik családot alapítottak, és jöttek a gyerekek, sorakoztak egymás mellett. Akkoriban a

nyomorúság szította a civakodást, a veszekedést, a hangoskodást. Összeveszték a semmin, szegénységükben tépték egymást. Ismerem családokat, sok apró gyerekek. Napjában csak egyszer ettek. Én sajnáltam a sovány, vézna, sápadt porontyokat. Hát ennek tettem volna ki én is az enyéimet, ilyen bizonytalanság-nak? — tépelődtem, aztán meg eljárt felettem az idő. Amikor pedig, közel a hatvanhoz, meg nősültem, csak társra vágytam, de ő is itthagytott korán. Pár év után elment előttem Szent Mihály lován — csuklik el a hangja.

Valaki rokon azért csak van, testvér, unokatestvér, vagy annak a gyereke, aki ide látogat Lajos bácsihoz, vagy olykor levelet ír neki, küld egy kicsi csomagot, benne cigarettá, egy új zsebkendő, egy szelet csokoládé, gyümölcs, mogoró, gesztenye.

— Voltak, csak voltak — húzza el a száját keserűen. — Amelyik többre vitte nálam, az máskor sem nyitott rám ajtót, nem-hogy most, amikor semmiben sem lehetek már a hasznára. Se levél, se kopogtatás...

Kicsit elérzékenyül, fényesebben csillog a szeme, s aztán mintha új sorsfordulatra érezne fel, mondja:

— Azért persze vannak nekem itt barátaim. Itt van a Nagy Laci, a Kempel Anti. Egyik pincér volt, a másik meg szabó. Velük jól megvagyok, meg mindenki-vel itt, azzal is, akit a gyerekei, rokonai látogatnak, és azokkal is, akik gyereket szültek, nemzettek, de azok feléjük se néznek, vagy csak kurtán-furcsán, sietősen nyitnak be, mintha valaki zavar-ná őket.

Lajos bácsi mostani barátai mind idősebbek nála, egyik közel a nyolcvanhoz, a másik pedig túl van már a nyolc iksten. Egy harmadik barátja sokkal fiatalabb nála, mindössze negyvenöt éves, és kőműves volt, amíg tragédia nem érte. Leesett az állványról, a frissen föl rakott fal pedig rádőlt, nyomorékká zúzta. Szép nyugdíja mellett sem kellett a feleségének, mert az otthagya. Boros Lajos bácsi barátságát örömmel elfogadta és viszonozta, pedig csak néhány hétig laktak együtt. A kőműves barát Harkányból érkezett vendégségbe a petőfitelepi otthonba, onnan pedig mások mentek Harkányba, környezetváltozásra.

A tél, a hideg a fűtött szobákba kényszeríti az öregeket, akik nagyon számon tartják tavaszig, a napsugarak nyilladozásáig a napokat: most volt Mikulás, itt a karácsony, aztán beköszönt az új esztendő, utána pedig január, február, és itt a nyár, a kicsi öregek kisietnek, kocognak új otthonuk kertjébe, ahol nekik nyílik a virág, és nekik dalolnak a madarak.

LÓDI FERENC

